

Jakab Natália

„Letelepedett vagy vándorló?” – A cigány közösségek állami képe 1893-ban

Óraterv

A pedagógus neve: Jakab Natália

Műveltségi terület: történelem

Tantárgycsoport/tantárgy: történelem, cigány népismeret

Osztály/Csoport: 11-12. évfolyam

Az óra témája: Az 1893-as cigányösszeírás tanulságai

Az óra cél- és feladatrendszere:

A diákok képesek legyenek felismerni a történelemben megjelenő sztereotípiákat, stigmatizáló hatásági kategóriákat és azok társadalmi következményeit. A tanulók megértsék, hogyan hathat egy közösségre, ha róla külső, hatásági nézőpontból készül leírás, és átérezzék ennek hatását a mindennapi életre és társadalmi pozíciókra. A diákok ismerjék fel a modern adatgyűjtés, népszámlálás és kisebbségvédelem etikai szempontjait, valamint a felelős állami működés fontosságát. A tanulók megértsék, hogy az intézmények, hatóságok és rendszerek milyen szerepet játszanak a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelésében vagy csökkentésében.

A csoportmunkában és közös elemzésekben fejlődik a tanulók érvelési készsége, együttműködése, prezentációs készsége.

Képessé válnak elemezni egy korszak hivatalos dokumentumát, felismerni benne a korabeli állami szemléletet, előfeltevéseket és torzításokat. A diákok képesek lesznek felismerni, hogyan határozza meg a hatalom, az állam vagy az intézményes struktúrák a különböző társadalmi csoportokról alkotott képet.

Az óra didaktikai feladatai:

- Az 1893-as cigányösszeírás történelmi kontextusának bemutatása.
- A korabeli állami szemlélet és a rendészeti megközelítés megértése.
- A forrásszövegek tartalmának feldolgozása és kritikus elemzése.
- A hatásági kategorizálás és a sztereotípiák felismerése.
- A különböző csoportok (vándorló / letelepedett) kategóriáinak értelmezése és összevetése.
- A forráskritika alkalmazása: szerző, cél, nézőpont, torzítás felismerése.

- A történelmi adatok és a modern társadalmi jelenségek közötti kapcsolatok felismerése.

Tantárgyi kapcsolatok: történelem, cigány/roma nemzetiségi népismeret, földrajz

Kulcsfogalmak: cigányösszeírás (1893), letelepedett cigányok, vándorcigányok, részben letelepedett cigányok, előítélet, sztereotípiák, foglalkozási struktúra, asszimilációs politika, kulturális sokszínűség, társadalmi marginalizáció

Tanítandó topográfia: *Budapest, Magyar Királyság, vármegyék, községek, járások, településszerkezet, peremterületek, falvak, városok, alföldi térségek, északi vármegyék, dunántúli régiók, határmenti térségek*

Kronológia:

1740–1760: Mária Terézia cigánypolitikája,

1780–1790: II. József rendeletei a cigányság „rendezéséről”,

1867: Kiegyezés – modern államigazgatás kialakulása,

1893: országos cigányösszeírás elrendelése és lebonyolítása,

1895: az összeírás eredményeinek közzétevése.

Az órán használt források:

Hermann, A. (1893). *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigány összeírás eredménye: A cigányok összes létszáma.*

Időkeret	A tanulók tevékenysége	A pedagógus tevékenysége	Célok és feladatok	Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	Megjegyzések
5 perc	Ráhangolódás	Hol járunk? Mikor készültek a képek? A tanár kivetít négy fotót vagy rajzot (19. századi magyarországi cigány közösségek mindennapjai-ról, pl. zenészcsalád, kovácműhely, sátorozó csoport – semleges, hiteles képek).	Ráhangolás a témára, előzetes tudás aktiválása. A forráskritikai gondolkodás előkészítése. A tanulók kíváncsiságának felkeltése.	képelemzés, irányított beszélgetés	önállóan írnak 3 szót minden képről, ami eszükbe jut, majd párban megbeszélik. Közös képelemzés, irányított beszélgetés	projektor képek (1. melléklet)	
5 perc	Új tartalom bevezetése	Tanári magyarázat, tanári kérdések. Miért végez egy állam adatgyűjtést? Történelmi kontextus bemutatása. Rendészeti célú adatfelvétel, a 19. században államilag kialakított kategóriák.	Történelmi háttér biztosítása a forráselemzéshez. Korabeli hatósági gondolkodás megértése. Ok-okozati összefüggések kulcsfogalmak: kategorizálás, rendészeti megközelítés, forráskritika.	tanári magyarázat, irányított kérdések	frontális	projektor, ppt	Rövid, lényegre törő magyarázat szükséges.

20 perc	Csoportmunka, forrás-feldolgozás	Források kiosztása, segítő kérdések meghatározása, feladat kiosztása. Monitorozás folyamatosan. Témák: 1. Az összeírás célja, módszere 2. Letelepedett és vándorcigány kategóriája, társadalmi viszonyok 3. Foglalkozási struktúra, életmód (mesterségek, megélhetés) 4. Oktatás, nyelv, írni-olvasni tudás Források kiosztása, monitorozás, segítség. Feladat: 1. Önálló olvasás, értelmezés. Húzz alá 3 kulcsinformációt, 1 meglepő vagy kérdéseket felvető állítást 1 olyan kifejezést, ami 19. századi	A forrásszövegek önálló feldolgozása. A korebeli hatósági nézőpont felismerése. Forráskritikai készségek fejlesztése. ppt vagy google dia/plakát	mozaik-módszer, forrás-elemzés, irányított csoportmunka	4 csoportban dolgoznak a tanulók. <i>szóforgó</i> (minden csoporttag egy rövid gondolatot mond, amíg mindenki sorra kerül)	forrásszövegek, generált szövegek (2. melléklet)	A csoportalakítás történhet irányított és spontán módon is. Célszerű lehet az első feladatnál használt képeket használni puzzle módszerrel.

		nézőpontot tükröz 2. Közös megbeszélés szóforgóban¹ Minden csoporttag egy gondolatot mond: Mi a szöveg legfontosabb állítása? Mi volt új vagy meglepő? Milyen szemléletmód jelenik meg a cigányságról? Miben látják a szöveg korlátait? 3. Közös vázlat készítése ppt/google dia/canva - plakát A tanár jár körbe, segít az egyszerűsítésben, fogalommagyarázatban, ha kell. Fontos: a vázlat ne legyen hosszú — inkább a lényeg felismerésére fókuszáljon.						Csoportonként rövid vázlat készül: PPT/Googledia vagy canva - plakát formában. – A tanár – ha időt akar spórolni – maga nyitja a PPT-t, és a diákok diktálják a pontokat, ő pedig beírja.

¹ **Módszer:** szóforgó (minden csoporttag egy rövid gondolatot mond, amíg mindenki sorra kerül)

10 perc	Csoportos prezentációja	Tanulói értékelő kártyák elkészítése, csoportok értékelése. Moderálás, rendszerezés, értékelés, irányítás.	Közös tudás kialakítása, a forráskritika felismerésének megerősítése, tanulók kommunikációs készségeinek fejlesztése.	Csoportonként 2 percben bemutatják az elemzés eredményeit. Mit tudhattunk meg? Prezentáció, reflektív értékelés.	frontális, csoportprezentáció	projektor	
5 perc	Lezárás, konklúzió	Kérdésekkel irányítja a reflektív gondolkodást. Lezárja a tanulást a fő tanulságokkal.	Reflexiós készség fejlesztése, értelmezési pontok rögzítése.	irányított beszélgetés, reflektív kérdések.	Páros feladat: válasz két kérdésre: „Milyen veszélyei vannak annak, ha egy közösséget csak hatósági kategóriák alapján írnak le?” „Mit nem látunk az összeírásból?” Rövid szóbeli megosztás.		Ezzel biztosított a téma érzékeny, záró jellegű feldolgozása.
	Házi feladat	Lyukas vázlat	Ismétlés, rögzítés	A tanulók kitöltik a lyukas vázlatot, amely egyúttal a tanulói vázlatuk is lesz mind a négy témából.	házi feladat, önálló feladat (4. melléklet)	lyukas vázlatok	

1. Képek

A képeket a Gemini mesterséges intelligencia segítségével javítottuk fel és színeztük ki.

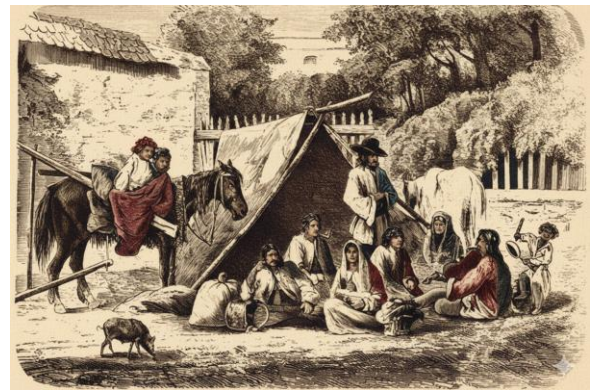
2. ábra <https://vasarnap.hu/2021/04/06/ciganyok-a-kozepekori-magyarorszagon/>

1. ábra
http://nemzetisegek.hu/repertorium/2011/02/belivek_39-47.pdf

3. ábra <https://ntf.hu/index.php/2017/06/18/a-ciganysag-integraciojanak-problemai-a-19-szazad-vegen/>

4. ábra Greguss János: Sátoros cigányok letelepedve (rajz)
<https://www.wikiwand.com/hu/articles/Magyarcig%C3%A1nyok>

---

2. Tanulói szövegek:

1. szöveg – Az összeírás céljai, szemlélete, hatósági megközelítés

Az 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás a Magyar Királyság történetének egyik legrészletesebb, ugyanakkor legellentmondásosabb állami adatgyűjtése volt. A Belügyminisztérium kezdeményezésére indult el, és kifejezett célként rögzítette a cigány népesség „számbavételét, nyilvántartását és a rendészeti felügyelet megkönnyítését”. Ez a célmeghatározás már önmagában bepillantást enged a korabeli állam gondolkodásába: a cigányságot nem elsősorban társadalmi vagy kulturális közösségként látta, hanem olyan „különálló népességként”, amelynek életmódja – a hivatalos nyelvezet szerint – közbiztonsági és közigazgatási szempontból „figyelmet kívánt”. A dokumentum bevezető része hangsúlyozta, hogy a cigány népesség rendezett felügyelete „a közrend megóvása és az erkölcsi állapotok javítása végett” szükséges. Ez a megfogalmazás a 19. század végi európai kisebbségpolitikák szélesebb körébe illeszkedik, ahol a mobilis, hagyományos mesterségekkel foglalkozó közösségek gyakran rendészeti kategóriák alapján kerültek meghatározásra.

Az összeírás módszere az ország teljes közigazgatási apparátusát igénybe vette. A települési előljárók – bírók, jegyzők, szolgabírók – kaptak feladatot abban, hogy saját hatáskörükben jegyzékbe vegyék a településükön élő cigány lakosságot, valamint elkülönítsék a „letelepedett” és „vándorló” csoportokat. A kategorizálás alapja nem kulturális vagy önmeghatározáson alapuló identitás volt, hanem a hatóságok által észlelt életmódbeli jegyek: lakóhely állandósága, mesterség gyakorlása, adófizetési státus, útlevelemmel vagy engedéllyel való rendelkezés.

A hivatalos szöveg retorikája erőteljesen tükrözi a korszak asszimilációs politikáját. A „közrend” és az „erkölcsi állapot” fogalmai a 19. század végén nem csupán a bűnözéshez vagy szabálysértésekhez kapcsolódtak, hanem tágabb társadalmi normákhoz: munkához való viszony, állandó lakóhely, iskoláztatás, egyházi és világi intézményekhez való csatlakozás. Így az összeírás implicit módon azokat a csoportokat tekintette „kíváncsnak”, amelyek a többségi társadalom mintáit követték, és azokat „problémásnak”, amelyek eltértek tőle.

A dokumentum tehát nem etnográfiai vagy kulturális adatgyűjtés volt, hanem egy olyan statisztikai felmérés, amelyet a korszak állami érdekei és előfeltevései határoztak meg. Ugyanakkor mégis nagy jelentősége van, mert sok településen ez volt az első alkalom, amikor a cigány lakosságot írásban rögzítették, és az adatok máig fontos kiindulópontot jelentenek a történeti vizsgálatokban. A mai forráskritika azonban megköveteli, hogy felismerjük a dokumentumban rejlő torzításokat: a hatalmi pozícióból írt leírást, a rendészeti motivációt, valamint a kategorizálás egyszerűsítéseit.

A szöveg a ChatGPT mesterséges intelligencia (OpenAI, GPT-5.1) segítségével készült; alapja Hermann Antal: *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás* című műve (Sulinet).

2. szöveg – Letelepedett és vándorló cigányok megkülönböztetése

A 19. század végi állami gondolkodás egyik központi eleme volt a cigány népesség „letelepedett” és „vándorló” csoportokra bontása. Az 1893-as összeírásban ez a két kategória meghatározó szerepet kapott, és gyakorlatilag az adatfelvétel legfontosabb szervező elveként működött. A letelepedett cigányok definíciója a dokumentumban világos, bár erősen normatív tartalmú: azok számítottak letelepedettnek, akik állandó lakóhellyel bírtak, rendszeres mesterséget űztek, a település hivatalos lakosai voltak, és rendelkeztek a községi hatóság által kiállított bejegyzéssel. A vándorló vagy „kóbor” cigányok ezzel szemben olyanoknak minősültek, akik nem éltek állandó házban, gyakran sátorban vagy ideiglenes kunyhókban laktak, és időszakos munkavégzésből tartották fenn magukat – például zenélésből, teknővájásból, kovácsolásból vagy lókereskedésből.

A kategóriák mögött erős értékítélet húzódott meg. A dokumentum a letelepedetteket „rendezettebb életmódú”, „munkás” csoportként mutatja be, míg a vándorlókat „bizonytalan megélhetésűnek”, „ellenőrzés alatt tartandónak”, sőt olykor „közrendészeti szempontból veszélyeztetőnek”. Ez a felfogás a korszak szélesebb társadalmi és politikai szemléletét tükrözi: a mobilitás, a szezonális vándorlás vagy a hagyományos mesterségek gyakorlása eltérésnek számított a normatív, agrárpolgári életformától.

A települések többsége igyekezett a cigány lakosságot „letelepítettként” regisztrálni, mert a vándorlóként való besorolás több adminisztratív intézkedést vont maga után (pl. útlevelhez kötött mozgás, a községi pénztárakért való felelősség kérdése, a segélyezés rendezése). Ugyanakkor sok család életmódja valóban vegyes volt: egy-egy mesterség miatt szezonálisan mozdultak el, majd visszatértek eredeti lakóhelyükre. Ez azonban a hivatalos kategorizálásban nem jelent meg, mivel a rendszer két merev csoportba próbálta besorítani a közösségek valóságosan sokszínű életmódját.

A mai forráskritikai megközelítés számára különösen érdekes, hogy a dokumentum nem kérdezte meg a cigány családok önmeghatározását, élettapasztalatait vagy szándékait. Az állandó mozgást gyakran szükséges megélhetési stratégia motiválta: a fémmunkák, famunkák, zenélés, kovácsolás vagy kereskedés hagyományosan mozgó mesterségek voltak. Az összeírás azonban ezeket az életmódbeli jegyeket rendészeti kategóriaként értelmezte, és a „kóbor” jelző sokszor negatív felhanggal járt.

A letelepedett–vándorló megkülönböztetés tehát nem csupán adminisztratív besorolás volt, hanem a korszak társadalmi normáinak és előítéleteinek leképeződése. Egyben hozzájárult a cigányság homogén csoportként való kezeléséhez, miközben a valóság ennél sokkal összetettebb volt: különböző nyelvi, mesterségbeli, hagyománybeli csoportok éltek egymás mellett, eltérő életstratégiákkal.

A szöveg a ChatGPT mesterséges intelligencia (OpenAI, GPT-5.1) segítségével készült; alapja Hermann Antal: *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás* című műve (Sulinet).

3. szöveg – Foglalkozások, megélhetési formák, mesterségek

Az 1893-as cigányösszeírás egyik legfontosabb része a foglalkozási adatok részletes feltérképezése volt. A hivatalos dokumentum külön kiemelte, hogy a cigány népesség jelentős része olyan hagyományos mesterségekkel foglalkozott, amelyek a kor társadalmi szerkezetében nélkülözhetetlenek számítottak. Ezek a mesterségek – mint a kovácsolás, famunka, teknővájás, üstfoltozás, ló- és jószágkereskedés, valamint a zenélés – olyan tudást igényeltek, amely generációról generációra öröklődött. A korabeli vidéki társadalomban a kovácsok és famunkások munkája szinte minden faluban nélkülözhetetlen volt: szerszámok, ekevas, patkók, hordók, háztartási eszközök készültek a kezük alatt. A dokumentum megjegyzi, hogy ezekben a mesterségekben a cigányok „különös ügyességet tanúsítanak”, ami a korszakban ritkán megjelenő pozitív elismerés.

A zenélés kiemelt szerepet kapott a felmérésben. A cigányzenészek a 19. század végén nemcsak falusi mulatságok, vásárok, uradalmi események szolgálói voltak, hanem a magyar nemzeti kultúra reprezentánsai is. A korabeli elitkultúra romantikus képet társított a cigány zenészekhez, miközben a hétköznapi adminisztráció a zenélést gyakran „bizonytalan megélhetésnek” minősítette, különösen akkor, ha a zenekarok vándorló életmódot folytattak.

A megélhetés harmadik nagy területe a vándoriparosok köre volt. A teknővájók, üstfoltozók, drótosok, seprűkészítők, drótverők munkája jellemzően idényjellegű volt: tavasszal és nyáron indultak útnak, ősszel visszatértek. Ez a mozgás azonban nem azonos a romantikus értelemben vett nomadizmussal, hanem a gazdasági szükségletekhez igazodó stratégia volt. A hivatalos összeírás azonban sokszor homogén „kóbor életmódnak” minősítette ezt, figyelmen kívül hagyva annak gazdasági racionalitását.

A dokumentum kitér arra is, hogy a cigány népesség foglalkozási szerkezete településtípusonként eltérő képet mutat. Városokban magasabb volt a zenészek aránya, míg falvakban a kovácsok és famunkások száma volt a jelentős. A kereskedelmi útvonalak menti településeken a ló- és jószágkereskedés vált meghatározóvá. A foglalkozások sokszínűsége tehát cáfolja azt a 19. századi hatósági narratívát, amely egységes „cigány életmódról” beszélt.

A modern pedagógiai értelmezés számára fontos, hogy felismerjük: a felmérés foglalkozási adatai egyszerre tanúskodnak a cigány közösségek gazdasági beágyazottságáról, valamint arról is, hogy a korabeli társadalom strukturális egyenlőtlenségei mennyire korlátozták a szakmák változatosságát. A mesterségek többsége alacsony társadalmi státusú volt, még akkor is, ha a közösségen belül nagy presztízs övezte őket. A foglalkozási adatok ezért egyszerre adnak reális képet és mutatnak rá a korabeli hatósági kategorizálás korlátaira.

A szöveg a ChatGPT mesterséges intelligencia (OpenAI, GPT-5.1) segítségével készült; alapja Hermann Antal: *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás* című műve (Sulinet).

4. szöveg – Oktatás, írás-olvasás, nyelvhasználat, kulturális viszonyok

Az 1893-as cigányösszeírás külön fejezetben tárgyalja a cigány gyermekek iskoláztatását, az írás-olvasás elterjedtségét és a nyelvhasználat sajátosságait. A dokumentum szerint az iskolalátogatás általánosságban „rendszeretlen”, és a cigány gyermekek körében „alacsony a tanintézmények látogatásának aránya”. A korabeli közigazgatás ezt kulturális vagy „erkölcsi” okokra vezette vissza, és kevésbé vizsgálta a mélyebb társadalmi-gazdasági tényezőket: a szezonális munkavégzést, a szegénységet, a lakhatási körülményeket, vagy azt, hogy sok településen az iskolák fizikailag is távol estek a cigány telepektől.

Az írás-olvasás aránya az összeírás szerint rendkívül alacsony volt a cigány népesség körében. A hivatalos jelentés ezt „műveletlenséggel” magyarázza, de a modern pedagógiai és szociológiai kutatások szerint ez sokkal inkább a strukturális hátrányok következménye volt: a szegénység, az iskolához való hozzáférés hiánya, a korai munkakezdés, valamint a többségi társadalom előítéletei mind hozzájárultak ahhoz, hogy a gyerekek sokszor nem tudtak rendszeresen részt venni az oktatásban.

A nyelvhasználat tekintetében a dokumentum megállapítja, hogy a cigány közösségek körében „többnyelvűség” figyelhető meg. A legelterjedtebb a magyar nyelv, de sok helyen jelen vannak romani vagy beás dialektusok is. A felmérés ugyanakkor az írott és hivatalos magyar nyelv alacsony használatát problémaként értékeli, ami jól mutatja a korszak asszimilációs elvárásait. A nyelvi sokszínűség – amely ma kulturális érték – akkoriban gyakran az „elmaradottság” jeleként szerepelt.

A dokumentum érzékelteti azt is, hogy a cigány gyermekek oktatásba kerülése sok településen adminisztratív akadályokba is ütközött. A községi iskolák nem mindig fogadták őket szívesen, vagy nem tettek külön erőfeszítést azért, hogy valóban bevonják őket az oktatásba. A bejárás költségei, a megfelelő ruházat hiánya, az iskolai kirekesztés és a diszkrimináció mind szerepet játszottak abban, hogy a beiskolázás alacsony maradt. Ezek a tényezők azonban az összeírásban csak közvetetten, a „rendszeretlenység” szó mögé rejtve jelennek meg.

A mai értelmezés fontos feladata megmutatni, hogy az 1893-as adatok mögött összetett társadalmi valóság húzódik. A nyelvi és kulturális pluralizmus, az alacsony iskoláztatás történelmi okai, a településszerkezet és a munkamegosztás sajátosságai mind hozzájárultak az adatok alakulásához. Az összeírás értéke abban rejlik, hogy feltárja: a cigány közösségek már a 19. század végén is a magyar társadalom szerves részét alkották, még ha a korabeli hatósági nyelvezet ezt nem mindig tükrözte.

A szöveg a ChatGPT mesterséges intelligencia (OpenAI, GPT-5.1) segítségével készült; alapja Hermann Antal: *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás* című műve (Sulinet).

---

3. Csoportvázlatok kötelező elemei, sablon

A vázlat kötelező elemei:

A) Csoportcím

(pl. „Az összeírás céljai”, „Letelepedett és vándorló csoportok”, „Foglalkozások”, „Oktatás és nyelv”)

B) 3 kulcspont

Ezek rövid, lényegkiemelő pontok:

- 1 mondat a korabeli állami szemléletről
- 1 mondat a konkrét tartalomról (adat, megállapítás)
- 1 mondat a forrás korlátjáról vagy torzításáról

C) 1 kérdés, amelyet a csoport a többieknek tesz fel

D) 1 kulcsfogalom, amit a csoport kiemel

---

4. Házi feladat

Az összeírás céljai és hatósági szemlélet

Az 1893-as cigányösszeírás célja elsősorban a cigány népesség _____, valamint a _____ felügyelet megkönnyítése volt.

A hivatalos bevezető megfogalmazta, hogy az adatgyűjtés szükséges „a közbiztonság és az _____ állapotok javítása végett”.

Ez a megfogalmazás a 19. század végének _____ politikáját tükrözi.

Az adatgyűjtés módszere az ország teljes _____ apparátusát bevonta. A települési előljárók feladata volt a „_____” és „vándorló” cigányok elkülönítése, ám ez nem önmeghatározáson, hanem a hatóságok által látott _____ jegyeken alapult.

A dokumentum nyelvezete azt sugallja, hogy a cigány közösségeket elsősorban _____ szempontból közelítették meg, nem pedig kulturális vagy társadalmi oldalról. A jelentés számos előfeltevést tartalmaz, amelyek a korszak _____ normáit tükrözik.

A modern forráskritika felhívja a figyelmet arra, hogy a dokumentum nem semleges, hanem a hatalom pozíciójából készült, ezért fontos felismerni azokat az elemeket, amelyek _____ vagy leegyszerűsítik a valóságot.

A kettős besorolás eltakarja a közösségek valódi _____, és hozzájárult a cigányság homogénként való kezeléséhez.

Letelepedett és vándorló cigányok

A 19. századi állam a cigány népséget két nagy kategóriába sorolta: _____ és _____.

Letelepedettnek számítottak azok, akik állandó _____ bírtak, és rendszeres _____ végeztek.

Ezzel szemben a vándorló cigányokat a dokumentum „bizonytalan _____” jellemzővel írja le.

A kategóriák mögött erős _____ húzódott meg.

A letelepedetteket a korabeli hatóság „rendezettebbnek” tekintette, míg a vándorlókat sokszor _____ felügyeletre szoruló csoportként ábrázolta.

Sok cigány család életmódja azonban _____ volt: szezonálisan vándoroltak, majd visszatértek eredeti településükre. Ez a rugalmasság a hivatalos kategóriákban nem jelenhetett meg, mert a rendszer csak két _____ csoportot ismert.

Foglalkozások és megélhetési formák

Az összeírás egyik fő része a cigány közösségek _____ feltérképezése volt.

A dokumentum szerint a leggyakoribb mesterségek: kovácsolás, famunka, teknővájás, _____, valamint ló- és jószágkereskedés.

Ezek mind olyan foglalkozások, amelyek a kor falusi társadalmában _____ számítottak.

A zenészek külön fejezetet is kaptak, mivel a korszakban a cigányzenészek a magyar _____ részének tekintették őket.

A dokumentum mégis másképp értékelte a zenélést: a hivatalosság gyakran „_____ megélhetésnek” nevezte.

A vándoriparosok – teknővájók, drótosok, üstfoltozók – munkája jellemzően _____ volt: tavasszal és nyáron útra keltek, ősszel visszatértek.

A hivatalos összeírás ezt sokszor _____ életmódként értelmezte, figyelmen kívül hagyva annak gazdasági okait.

A foglalkozási adatok megmutatják, hogy a cigány közösségek szerves részét alkották a _____ társadalomnak, ugyanakkor a hatósági kategorizálás ezt gyakran nem tükrözte.

Oktatás, írás-olvasás, nyelvhasználat

Az összeírás szerint a cigány gyermekek iskolalátogatása általában _____, és a tanulók aránya alacsony volt.

A dokumentum ezt kulturális okokkal magyarázza, de a modern kutatás szerint a fő tényezők: _____, távolság, szegénység, diszkrimináció.

Az írás-olvasás aránya is rendkívül alacsony volt, amit a dokumentum „műveletlenségnek” tulajdonított, miközben valódi okok a strukturális _____ voltak.

A nyelvhasználat tekintetében a felmérés többnyelvűséget jelez: magyar, _____ vagy beás nyelveket.

A hivatalos szöveg azonban az írott magyar nyelv alacsony használatát _____ értékelte.

Sok településen az iskolai bejárás akadályokba ütközött: hiányzó ruházat, távolság, iskolai _____.

A dokumentumban ezek csak közvetve jelennek meg.

A mai értelmezés feladata megmutatni, hogy az alacsony iskoláztatás mögött összetett _____ okok álltak, nem pedig kulturális „hajlam”.

Megoldások:

Az összeírás céljai és hatósági szemlélete

Az 1893-as cigányösszeírás célja elsősorban a cigány népesség **számbavétele**, valamint a **rendészeti** felügyelet megkönnyítése volt. A hivatalos bevezető megfogalmazta, hogy az adatgyűjtés szükséges „a közbiztonság és az **erkölcsi** állapotok javítása végett”. Ez a megfogalmazás a 19. század végének **asszimilációs** politikáját tükrözi.

Az adatgyűjtés módszere az ország teljes **közigazgatási** apparátusát bevonta. A települési előljárók feladata volt a „**letelepedett**” és „vándorló” cigányok elkülönítése, ám ez nem önmeghatározáson, hanem a hatóságok által látott **életmódbeli** jegyeken alapult.

A dokumentum nyelvezete azt sugallja, hogy a cigány közösségeket elsősorban **rendészeti** szempontból közelítették meg, nem pedig kulturális vagy társadalmi oldalról. A jelentés számos előfeltevést tartalmaz, amelyek a korszak **többségi** normáit tükrözik.

A modern forráskritika felhívja a figyelmet arra, hogy a dokumentum nem semleges, hanem a hatalom pozíciójából készült, ezért fontos felismerni azokat az elemeket, amelyek **torzítják** vagy leegyszerűsítik a valóságot

Letelepedett és vándorló cigányok

A 19. századi állam a cigány népességet két nagy kategóriába sorolta: **letelepedett** és **vándorló**. Letelepedettnek számítottak azok, akik állandó **lakóhellyel** bírtak, és rendszeres **mesterséget** végeztek. Ezzel szemben a vándorló cigányokat a dokumentum „bizonytalan **megélhetésű**” jellemzővel írja le.

A kategóriák mögött erős **értékítélet** húzódott meg. A letelepedetteket a korabeli hatóság „rendezettebbnek” tekintette, míg a vándorlókat sokszor **rendészeti** felügyeletre szoruló csoportként ábrázolta.

Sok cigány család életmódja azonban **vegyes** volt: szezonálisan vándoroltak, majd visszatértek eredeti településükre. Ez a rugalmasság a hivatalos kategóriákban nem jelenhetett meg, mert a rendszer csak két **merev** csoportot ismert.

Foglalkozások és megélhetési formák

Az összeírás egyik fő része a cigány közösségek **megélhetésének** feltérképezése volt. A dokumentum szerint a leggyakoribb mesterségek: kovácsolás, famunka, teknővájás, **zenélés**, valamint ló- és jószágkereskedés. Ezek mind olyan foglalkozások, amelyek a kor falusi társadalmában **nélkülözhetetlennek** számítottak.

A zenészek külön fejezetet is kaptak, mivel a korszakban a cigányzenészek a magyar **kultúra** részének tekintették őket. A dokumentum mégis másképp értékelte a zenélést: a hivatalosság gyakran „**bizonytalan** megélhetésnek” nevezte.

A vándoriparosok – teknővájók, drótosok, üstfoltozók – munkája jellemzően **időszakos** volt: tavasszal és nyáron útra keltek, ősszel visszatértek. A hivatalos összeírás ezt sokszor **kóbor** életmódként értelmezte, figyelmen kívül hagyva annak gazdasági okait.

A foglalkozási adatok megmutatják, hogy a cigány közösségek szerves részét alkották a **vidéki** társadalomnak, ugyanakkor a hatósági kategorizálás ezt gyakran nem tükrözte.

A kettős besorolás eltakarja a közösségek valódi **sokszínűségét**, és hozzájárult a cigányság homogénként való kezeléséhez.

Oktatás, írás-olvasás, nyelvhasználat

Az összeírás szerint a cigány gyermekek iskolalátogatása általában **rendszeretlen**, és a tanulók aránya alacsony volt. A dokumentum ezt kulturális okokkal magyarázza, de a modern kutatás szerint a fő tényezők: **munkavégzés**, távolság, szegénység, diszkrimináció.

Az írás-olvasás aránya is rendkívül alacsony volt, amit a dokumentum „műveletlenségnek” tulajdonított, miközben valódi okok a strukturális **hátrányok** voltak.

A nyelvhasználat tekintetében a felmérés többnyelvűséget jelez: magyar, **romani** vagy beás nyelveket. A hivatalos szöveg azonban az írott magyar nyelv alacsony használatát **problémának** értékelte.

Sok településen az iskolai bejárás akadályokba ütközött: hiányzó ruházat, távolság, iskolai **kirekesztés**.

A dokumentumban ezek csak közvetve jelennek meg.

A mai értelmezés feladata megmutatni, hogy az alacsony iskoláztatás mögött összetett **társadalmi** okok álltak, nem pedig kulturális „hajlam”.